

ניסן תשע"ו

דף רש"י

בין הדף היומי ופרשת השבוע

בבחינת 'בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו (עתה) יצא ממצרים' – תחיית הרגשים זו נעשית, בין היתר, ע"י החוויה של טעימת לחם האמונה, המצה. הניסיון להקדים את החוויה טרם זמנה המכוון, מחטיא את המטרה תרתי משמע. ואולי בבחינת רמז לרעיון האמור, אומר הקב"ה למשה על פרעה 'פְּשְׁלָחוּ פְּלֵה...'. כאשר סוף סוף ישלח אתכם תהיו בבחינת כלה – כלה דייקא ולדורות.

ענייני קדושה וקידושין, לב המסכת הנלמדת בימים אלו ע"י לומדי הדף היומי, וענייני גאולה לב חודש ניסן בו אנו נמצאים, שזורים וכרוכים זה בזה בסברה ובאגדה. הדברים רובם ככולם ידועים ונגסה לרכז את חלקם בגיליון המצורף.

'פְּשְׁלָחוּ פְּלֵה... (שמות יא, א)

כאמור משולבים ענייני גאולה וקדושה אשה אל אחותה עוד מהלכות ערב חג הפסח. וכך מצינו בגמרא ירושלמי בפרק ערבי פסחים 'אמר רבי לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה'

מן ועומר זה לעומת זה קידושין ל"ז

במשנה במסכת קידושין דף לו: בה נעסוק בעז"ה בשבת הגדול הבעל"ט נכתב: "כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ושאונה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ..."

מבלי להיכנס לטעמי האיסור ולפרטי ההלכה הנוגעים אליו, נשאלת השאלה, במה התייחדה מצוות אכילת מצה בכך שמי שמקדים לקיימה טרם זמנה 'זוכה' לביטוי כה חמור מחז"ל. לא מצינו ביטוי דומה בחריפותו לגבי האוכל בסוכה או הנוטל את הלולב בערב חג סוכות?

הגמרא בסוגייתה מביאה מחלוקת רבי ישמעאל ורבי אליעזר לעניין משמעותה של המילה 'מושב' ונגזרותיה כאשר היא מופיעה במצוות מסוימות כלהלן:

רבי ישמעאל	רבי אליעזר	מושב
כל מקום שנאמר בו מושב אינו אלא לאחר ירושה וישיבה	מושב - בכל מקום שאתם יושבים	
מצוות חדש נוהגת רק בארץ לאחר ירושה וישיבה	מצוות חדש נוהגת אף בחו"ל	נפק"מ לדוגמה במצוות חדש*

* "וְלַחֵם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הַבֵּיאֲכֶם אֶת קַרְבְּנְכֶם אֶלְלִיקֶיכֶם חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם" (ויקרא כג, יד)

ידועים דבריו של הגאון מוילנא בהקשר זה, שכשם שכלה אסורה לבעלה עד שנאמרות השבע ברכות כך אסורה המצה עד אמירת שבע ברכות בליל הסדר. שכן עד ברכת 'על אכילת מצה יש לנו 2 ברכות בפה"ג (כוס ראשון ושני), ברכת הקידוש (מקדש ישראל והזמנים), ברכת הזמן (שהחיינו), ברכת בפה"א (כרפס), ברכת אשר גאל וברכת המוציא. מה עומד מאחורי אנלוגיה זו של שבע ברכות, למעט הדימיון הפשטני של מספר הברכות?

ייתכן וניתן לומר בביאור דברי הגר"א ובמענה לשאלה שפתחנו בה כי בליל הסדר יש בחינה של קידושין.

מעתה שואלת הגמרא, הלא כתוב ביהושע (ה, יא-יב) – "וַיֵּאָכְלוּ מִעֵבֹר הָאָרֶץ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצּוֹת וְקָלוּי ... וַיִּשְׁבַּת הַמֶּן מִמַּחֲרַת...". מילא לשיטת ר"א מובן מדוע אכלו רק ממחרת הפסח משום שחייבו להקרבת העומר, שהלוא לשיטת ר"א איסור חדש נוהג בכל מקום גם בחו"ל וגם טרם ירושה וישיבה, אך לשיטת ר' ישמעאל מאחר והיו טרם ירושה וישיבה כלל לא נתחייבו באיסור חדש ויכלו לאכול מתבואת הארץ מייד עם כניסתם לארץ ישראל בי' בניסן (וְהָעֵם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן – יהושע ד, יט) – על כך מתרצת הגמרא על סמך חשבון שעושה, שהמן פסק כבר בז' באדר, במות משה ובנ"י הסתפקו מהמן שבכליהם עד ט"ז בניסן (לפי ברייתא נוספת שמביאה הגמרא, בנ"י טעמו בעוגות שהוציאו מצרים טעם (מן) לכן לא נדרשו לאכול מתבואת הארץ עד למחרת פסח.

מסכתנו פותחת בג' דרכים בהם האשה נקנית בכסף, בשטר ובביאה. אם נתבונן, ג' בחינות אלו היו בקניין הקידושין שעשה הקב"ה לנו במצרים ברצונו לעשות אותנו לעם. בכסף – בקיום ההבטחה של 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' – גם כלי כסף וכלי זהב ששאלו ממצריים וגם ביזת הים. בשטר – "ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא-לקים על ההר הזה" ומוסיף המדרש: 'מה שאמרת באיזו זכות אוציאם ממצרים? – הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידיים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם שהקב"ה ידע שעתידיים לקבל את התורה לכן מלכתחילה הוציאם עבור הזכות בעתיד'. תורה זו, שטר האירוסין בין קודשא בריך הוא לכנסת ישראל היא הדרך השנייה בה נקנה עם ישראל לקב"ה באמצעות הנכונות לקבל את השטר.

הש"ס כדרכו מנסה למזער מחלוקות ואנו רואים כי הוא עומד על כך שבין לשיטת ר"א ובין לשיטת ר' ישמעאל הגם שחלוקים בדעתם לעניין מצוות חדש, קיימת תמימות דעים לגבי הרצף שבין אכילת המן במדבר לאכילת העומר בארץ.

ביאה – עצם העובדה כי הקב"ה עשה אותנו למציאות חדשה עם הפיכתנו מעבדים לבני חורין ומאוסף יחידים לעם, הם בבחינת ביאה – 'כי בוועליך עושייך'.

מה משמעותו של הרצף הזה בין המן לעומר? מדוע לגמרא כל כך חשוב ליישב לכל הדעות את התאריך בו הפסיקו לאכול/לטעום מן והחלו לאכול מתבואת הארץ? מה משמעותו של העומר המסמל מידה ובך מייחד את קרבן העומר כקרבן היחיד הקרוי על שם מידתו

ייתכן שבכדי להמחיש לחדד ולהזכיר עניין זה של הקידושין ביציאת מצרים, המשילו חז"ל באופן יוצא דופן את אכילת המצה טרם זמנה לבא על ארוסתו בבית חמיו. חידוש המציאות בכל שנה הייחודי לליל הסדר להבדיל משאר המצוות

ולא על שם החומר ממנו מוקרב הקורבן? וכיצד השתרבה לה מידה זו של עומר לפרשת המן ('וַיִּמְדוּ בְעֹמֶר' וְהָעֹמֶר, עֲשֵׂרִית הָאֵיפָה הוּא)?
 "יתכן וניתן לומר, כי התורה ובעקבותיה חכמים רצו באמצעות כריכתם ושילובם של העומר והמן זה בזה, ללמדנו כמה עניינים. העומר הינה המצווה החקלאית הראשונה אותה מקיימים בני עם כניסתם לארץ.

ראשית יש צורך ניכר לתת מקום חשוב וראשון במעלה לציונו של חג הפסח, מה גם שלא נחגג במשך כל שהותם במדבר, למעט בשנה השנייה לצאתם ממצרים. אך מייד 'למחרת' התורה רוצה ללמד ולהשריש את העובדה כי מציאות החיים השתנתה עם כניסתנו לארץ.

המן הוא לחם א-לוקי, נס מופלא ומציין חיבור ממשי, אך עם זאת טומן בחובו תלות גדולה וחד צדית מצדו של עם ישראל כלפי הקב"ה. מצב זה מתאים להיותנו במדבר עת עם ישראל מרוכז ביצירתו כעם ובהכנתו לכניסה לארץ לאחר שחרורו מכבלי השעבוד וקבלת התורה.

עם כניסת עם ישראל לארץ, ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה, החיבור מתקיים ראשית ע"י השתדלותנו ומידת אמונתנו. להבדיל מהמן שמידתו אחידה לכולם, אחד המרבה ואחד הממעיט קיבל 'עומר' – מידה זהה, הרי שבארץ מידת ה'עומר' תלויה במידתו של כל אחד גם על פי השתדלותו וגם על פי מידת חיבורו לקונוהו כיחיד וכחלק מהעם.

במן, יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם ומדדו, מצאו שהמרבה ללקוט לא הוסיף והממעיט לא מצא חסר לכן אולי נקרא מן על שם 'פי לא ידעו מה הוא' לא ידעו מהי המציאות הניסית הזו עד כדי כך שלא יכלו ליחס לה שם. מצב זה אינו תואם את דרכי המציאות המתחדשות עם הכניסה לארץ ישראל - 'מציאות ארץ ישראלית' בה באופן טבעי לכל אדם יש את הצרכים הגשמיים המיוחדים והמתאימים לו על פי מידתו והשתדלותו. האמירה במסכת ר"ה טז: "אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות" מלמדת אותנו שיש עדיין שימוש במידת העומר אך כמוה להשפיע על ברכת התבואה בשדות וכמידת ההשתדלות והחיבור מצדנו כך תבוא מידת השפע.

עם ישראל יכול לאכול מן כל זמן שעסוק בזכירת יציאת מצרים אך מייד לאחר מכן קיימת חשיבות לעבור למציאות החדשה בהתרת תבואת הארץ החדשה ע"י קרבן העומר. קרבן זה מיוחד בכך שנקרא על שם מידתו לציון עניין זה שמחד קיים רצף מתקופת המן לתקופת העומר בכך, ששניהם גילוי אלוקי, ומאידך, המן הוא גילוי א-לוקי נסי גרידא ועם הכניסה לארץ יש גילוי אל-וקי בחיי המעשה. בכך אפשר אולי גם להסביר מדוע נקראת הספירה 'ספירת העומר' מדוע לא ספירה למתן תורה וכד'. הרבה תשובות יש בדבר אך לפי מה שהסברנו קיימת חשיבות לשים דגש בדרכנו לקבלת התורה לכך שעיקר ההכנה לקבלת התורה הוא ביכולתנו ליישם אותה בחיי המעשה כאותו עומר-קרבן המוקרב ממאכל בהמה המהווה פרי של חיי המעשה.

ועוד יש וניתן להוסיף, שכל עניין העומר והמן הוא בירור החירות. המן – הוא היכולת לשאול שאלה(מן הוא?), שזוהי מהותו של בן החורין השואל כעניין, זהו הבן החכם בהגדה, ואילו העבד - כלל אינו מסוגל לשאול, אלא טוב לו בהפקרותו, וזהו הבן שלא יודע לשאול, שהוא הגרוע מכולם. העומר – הוא הכמות הנלקחת מתוך התחשבות באחרים, ואמונה בה' שיתן גם מחר מזון. והוא תמצית האמונה והחירות, ומהווה הכנה הכרחית למתן תורה, ולכן נקראת ספירת העומר, כאשר בליבה חל תאריך ירידת המן – טו באייר.

מקדש ב(חמץ)איסורי הנאה קידושין ב"ז

המשנה בדף נ"ו שתילמד בעז"ה בשלהי ניסן (כח בניסן) דנה באדם המקדש באיסורי הנאה וכך אומרת המשנה "המקדש בערלה בכלאי הכרם בשור הנסקל אינה מקודשת. מכרן וקידש בדמיהן מקודשת".

מה ההתייחסות לחמץ לצורך כך והאם יש להבחין בין מקדש בחמץ בפסח כשהוא אסור מדרבנן (לפני 6 שעות בערב פסח) או רק משש

שעות ומעלה כשאסור מדאורייתא. להלן נסקור את עיקרי השיטות בעניין: סוגיית הגמרא בעניין נמצאת בדף ז ע"א במסכת פסחים: "אמר רב גידל אמר רבי חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניתא אין חוששין לקידושין" **רש"י שם**

משש שעות ולמעלה . מתחלת שש דאיסורא דרבנן הוא: **אפילו בחיטי קורדניתא**. הצומחים בהרי אררט קשין הם מאד ואפילו הכי אין חוששין לקדושין אם באו עליהם מים ואף על גב דאתי איסור הנאת חמץ דרבנן דשש ומפקע קידושי תורה ושרי אשת איש לעלמא הא מתרצינן בכמה דוכתין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש והפקר ב"ד הפקר והם הפקירו ממונו.

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף ז עמוד א

המקדש בחמץ מתחלת שש שעות ולמעלה אפי' בחטים של הרים שהם יבשים ואין שריית מים שבהם מביאתם לידי חמוץ כל כך שיבאו בו לידי בקוע אלא כעין חמץ ומדברי סופרים ונמצא **חמץ דרבנן בשעות דרבנן אין חוששין לקדושין** שהרי מ"מ באיסורי הנאה קידש והואיל והדבר אסור בהנאה אע"פ שאיסור הנאתו מדברי סופרים אין קדושיו כלום ואינה צריכה גט שכל שנאסר לה איזה דבר בהנאה, אסרו מי שאסרו, אינו ממון והרי אף אם היא עצמה אסרה על עצמה איזה דבר בהנאה וקדשוה בו אינה מקודשת.

ויש מפרשים דברי רב גידל מסוף שש ולמעלה ומפרשים שבשעה ששית חוששין לקדושין אף בחמץ של תורה משום לעז הואיל והכל עסוקין בביעורו ואינן בדלין מעסקיו עדיין.

רמב"ם הלכות אישות פרק ה הלכה א

המקדש בדבר שהוא אסור בהנאה כגון חמץ בפסח או בשר בחלב וכיוצא בהן משאר איסורי הנאה אינה מקודשת ואפילו היה אסור בהנאה מדבריהם כגון חמץ בשעה ששית מיום ארבעה עשר אינה מקודשת.

מגיד משנה הלכות אישות פרק ה הלכה א

המקדש בדבר שהוא אסור בהנאה כגון חמץ בפסח או בשר וכו'. במשנה בהאיש מקדש (קידושין נ"ז) ומ"ש רבינו ואפילו היה אסור מדבריהם וכו'. למדו מאיסור החמץ בשעה ששית שמפורש בפסחים בפ"ב (דף כ"א) שאפילו בזמן שאיסורו מדבריהם אינה מקודשת והוא הדין לשאר דברים.....וכן הסכים הרמב"ן ז"ל שבכל איסורי הנאה אינה מקודשת.

כסף משנה הלכות אישות פרק ה הלכה א

מדברי ה"ה נראה דלדעת רבינו בכל איסורי הנאה דדבריהם אינה מקודשת אפילו אין בהם שום צד דאורייתא וכו"נ מדברי הטור שהבין כן בדברי רבינו ואין נ"ל כן משום דאי הוה ס"ל לרבינו הכי ה"ל לסתום ולכתוב ואפילו היה אסור בהנאה מדבריהם ולמה לו לפרש ולומר כגון חמץ בשעה ששית ומדכתב הכי משמע לי דהיינו לומר דדוקא איסור דרבנן כי האי דהוי חמץ דאורייתא ושעות דרבנן וה"ה לשעות דאורייתא וחמץ דרבנן אבל חמץ דרבנן ושעות דרבנן חוששים לקידושין וכן משמע מדברי הר"ן שזו היא דעת רבינו.

שעות דרבנן וחמץ דאורייתא או שעות דאורייתא וחמץ דרבנן	שעות דרבנן (תחחילת שש) וחמץ דרבנן (כעין חמץ) תרי דרבנן	רמב"ם לפי הרב המגיד (רמב"ן)
אינה מקודשת	אינה מקודשת	רמב"ם לפי כסף משנה (ר"ן)
אינה מקודשת	חוששים לקידושין	הערה: מסתבר שמהמאירי (לא לפי ה"מ) ומרש"י שפירשו מתחילת שש משמע גם כך שכן פירשו את המימרא של רב גידל בתחילת שש ואז זה שעות דרבנן והחמץ אף הוא מדברי סופרים ונמצא תרי דרבנן ובכ"ז לשיטתם אין חוששין לקידושין.